De begindagen van de creolisering

Black Albino

ENKELE MAANDEN VOOR zijn dood op 16 juni 1961 publiceerde de kleine Londense uitgeverij New Literature Publishing Ltd Namba Roy's eerste roman 'Black Albino'. Vijfentwintig jaar later verschijnt de tweede druk van deze roman bij de grote Londense uitgeverij Longman in haar nieuwe 'Caribbean Writers Series'.

Enkele jaren terug startte deze uitgeverij met de 'Drumbeat-series', een reeks waarin literaire teksten van zowel Caraïbische als Afrikaanse auteurs werden opgenomen. Het afgelopen jaar ontkoppelde Longman de twee grootheden en gaf, evenals Heinemann, de Caraïbische auteurs hun 'eigen' reeks. Plotseling bevindt het werk van deze vrij onbekende Jamaicaanse auteur zich tussen dat van grote namen: George Lamming, Edgar Mittelholzer, Orlando Patterson, Errol Will en Roger Mais (1).

Het boek is overigens niet geheel ongemerkt gebleven. In zijn studie *'The West Indian Novel and its Background'* besteedt Kenneth Ramchand enkele bladzijden aan deze roman. Ramchand is alles behalve gecharmeerd van *'Black Albino'*. De overtuiging van deze criticus dat het Afrikaanse sociaal- culturele erfgoed fundamentele veranderingen heeft ondergaan in de Caraïbische samenlevingen — "the African cultures in the West Indian were modified physically and psychologically by the slave experience and the new geographical environment" — botst met Namba Roy's vermeende verheerlijking van de Afrikaanse mens in de Caraiben bij uitstek: 'The maroons', de gevluchte slaven die een afgesloten, maar vrij leven leidden in de moeilijk toegankelijke binnenlanden van onder meer Jamaica. Ramchand slaat de plank echter niet mis wanneer hij de auteur van *'Black Albino'* onder meer verwijt: 'Roy's moralizing strain (...) often leads to an over- sentimental presentation of the oppressed, and a vindictive categorization of the villains in his novel'. De tegenstelling 'goed' en 'kwaad' is inderdaad erg aangedikt, respectievelijk bij het 'sentimentele' en 'wraakzuchtige' af. Toch schuilt in deze roman een bijzonder fascinerend gegeven: *het begin van de creolisering zoals ondergaan en teweeg gebracht door de (gevluchte) slaven*. Ramchand spreekt hiervan zijdelings, 'Roy's maroons, (...), are interested in coming to terms with the new land'. Dit lijkt mij echter het centrale thema van Roy's roman.

Black Albino speelt zich af in Jamaica aan het begin van de 18e eeuw. Op dit eiland onttrokken talrijke slaven zich aan de slavernij door te vluchten naar het dichtbeboste, vrijwel ondoordringbare gebergte in het binnenland, en vormden grote leefgemeenschappen. De strijd om het bestaan van één zo'n leefgemeenschap van gevluchte slaven, staat centraal in Roy's roman, in het bijzonder van hun leider Tomaso. Het betrekkelijk veilige bestaan wordt bedreigd door Lago, 'a bullnecked negro' die uit jaloezie het leiderschap van Tomaso aanvecht. De geboorte van Tomaso's (eerste en enige) zoon Tamba, een albino, en een verkeerde beslissing worden door Lago aangegrepen om Tomaso het leiderschap te ontnemen en hem, zijn vrouw Kisanka en zijn zoon min of meer uit de gemeenschap te stoten. Door een overmoedige poging slaven te bevrijden wordt Lago gevangen genomen door de 'bakra's' (de blanke plantage- en slavenhouders). Hij wordt op de gebruikelijke wrede wijze gemarteld en 'slaat door' (in tegenstelling tot onder meer Kisanka, die voor haar bevrijding eveneens een dergelijke marteling onderging). Lago wijst een groot garnizoen de geheime toegangs- en vluchtpaden van het dorp, waarna het garnizoen de aanval inzet en tot vernietiging van de nederzetting overgaat. De randpositie waarin Lago Tomaso had gedreven bewerkstelligt nu weer de redding van (een deel) van de 'maroons'. Tomaso en zijn goedgetrainde, trouwe volgelingen bevinden zich op het moment van de verraderlijke aanval niet in het dorp. Zij zetten een tegenaanval in en vernietigen het garnizoen.

> *'Forget not my plan for this fight. There will be no muskets for you this night. The bakra will find to their sorrow that rain in the forest is no food for muskets. Use your bows and arrows, your spears, your blowing darts. Strike silently. Let the bakra in the forest look for the one who struck, and find nothing! Let them find death from the trees under which they pass, behind the rocks, at the cave mouths. It matters not if some escape but first they must know what it is to fear. (...)*
> *'(T)he luckless soldiers, many of whom had never set foot in a woodland before, wished for death rather than the unseen terror which for three days and nights thinned their numbers with noiseless and mysterious disappearance and death. At the end of that time those who still lived and eventually reached the plains, did not only show signs of starvation, thirst and privation, but each had a vacant stare which bore convincing proof of the unbalanced mind'.*

De overwinning van Tomaso op de bakra's is zonder meer de triomf van de Afrikaanse overlevingskunst over die van de Europese — de kunst om te overleven op een *Caraïbisch* eiland, dat voor beide partijen niet het geboorteland is.

Toch gaat het er in *Black Albino* niet zonder meer om het 'Afrikaanse' boven het 'Europese' (sociaal-kulturele) erfgoed te plaatsen. Hoewel de aanval van de bakra's op het dorp een dramatisch hoogtepunt vormt van de roman, neemt deze gebeurtenis in het geheel aan handelingen zeker niet de centrale plaats in. Deze wordt ingenomen door de strijd tussen Tomaso en Lago, twee in Afrika geboren slaven die hun vrijheid wisten te bemachtigen. De uiteenlopende wijzen waarop deze twee mannen hun vrijheid invullen lijkt mij van cruciaal belang bij de interpretatie van Roy's roman.

Het meest fundamentele verschil tussen beide mannen heeft wèl alles te maken met de bakra's, namelijk de wijze waarop Lago en Tomaso zich opstellen tegenover blanken. Tomaso wordt getekend als een man die nooit zal zwichten voor of onder de barbaarse praktijk van de Europese beschaving, maar hij staat wèl open voor de potentieel goede kanten. Lago daarentegen, staat niet open voor positieve gebaren van blanken en verraadt zijn lotgenoten wanneer hij onder druk wordt gezet. Hoe verraderlijk de blanken ook mogen zijn, om daadwerkelijk in alle vrijheid tot ontwikkeling te komen op het eiland in de Nieuwe Wereld zal de gevluchte slaaf aansluiting moeten zoeken bij de goede kanten van de Europese beschaving. Dit is wat Tomaso voorstaat.

Wanneer Tomaso te weten komt dat onder de slaven- en plantagehouders zich enkele bakra's bevinden die zich fel verzetten tegen de onmenselijke behandeling van de slaven en er ook voorstanders zijn van de afschaffing van de slavernij, kondigt Tomaso een nieuwe wet af om de vijandigheid te mitigeren.

> *'This then is the law: No Maroon shall set fire to a sugarcane plantation, or a house if he knows that this fire will eat up woman, children, or the aged, though they be bakra. No-one shall slay a bakra if he or she be aged, or if it be a woman who bears no arms. No-one shall slay a bakra child. No-one shall slay a wounded soldier. (Waarna een aantal uitzonderingen volgen.)*

Deze wet wordt Tomaso noodlottig, daar vrijwel direkt na de afkondiging bekend wordt dat van de door de bakra's aangekondigde veranderingen in de behandeling van de slaven niets terecht komt. Waarop Lago, die zich fel verzet tegen de wet, een succesvolle greep naar de macht doet. Een poging die hem uiteindelijk weer noodlottig zal zijn en waarna Tomaso toch zegeviert. Het handelingsverloop van de roman laat er geen twijfel over bestaan dat Tomaso in feite juist handelde, maar dat het moment waarop hij zijn verzoenende gebaar maakte, niet het juiste was (toe te schrijven aan de destructieve elementen onder de bakra's). Tomaso is de man van een symbiose tussen (het goede uit) beide kulturen op nieuwe bodem, de man van de creolisering. Dit wordt ook op vele andere, meer of minder opvallende wijzen duidelijk gemaakt.

De meest voor de handliggende indikatie geeft de titel: 'Black Albino', die verwijst naar Tamba, de albino-zoon van Tomaso. Door zijn opvallende pigment wordt hij geschuwd en verafschuwd door zowel kinderen als ouders — in feite zoals de bakra wordt geschuwd en verafschuwd door de gevluchte slaven. Aan het eind van de roman zijn Tomaso en zijn vrouw niet meer de enige die hem accepteren en liefhebben. De dappere Tamba redt tijdens de aanval van het bakra-garnizoen een groep kinderen van de dood door zijn ongeëvenaarde kennis van het jungleleven. Hiermee wordt deze 'black albino' aan de harten van zelfs de grootste angsthazen onder de gevluchte slaven gedrukt. Het is evident dat Tamba functioneert als een symbool voor het deficit van huidkleur.

Ook in het taalgebruik zijn de sporen van creolisering te ontwaren. Tomaso wordt geïntroduceerd op de eerste bladzijde van de roman met onder meer de volgende zin: 'Tomaso joined in the talk of the moment, speaking in the tongue of the Bantu'. Het Engelse equivalent van deze Afrikaanse taal wordt opgeroepen door een beeldende vermenging van Afrikaans aandoende woordcombinaties en taalgebruik uit het boek van de Europese kultuur, de Bijbel. Een duidelijker vorm van creolisering is nauwelijks voorstelbaar, behalve dan de expliciete mededeling dat er een Creoolse taal ontstond in de gemeenschap van ex-slaven.

> *'Out of the many dialects in the language of the Bantu the early Maroons had created a common language, easy to understand by any son of Africa. Here and there were improvised words, either created by the old leaders themselves, or culled from the Spanish, and later, the English' (p. 71).*

Het taalgebruik is stellig een van de meest boeiende aspecten van deze roman. Met name de beeldspraak, veelvoudig gebruikt, steeds weer nieuw, weet uiteenlopende emoties aannemelijk te maken.

Een andere indikatie dat het in Roy's roman om het overleven van de Afrikaanse mensen in de *Caraïbische* samenleving te doen is, is het feitelijk ontbreken van iedere aandacht voor (het verlangen naar) 'het land van herkomst'. Vanzelfsprekend is 'Afrika' in al het dagelijkse doen en laten aanwezig in de gemeenschap van gevluchte slaven. Afrikaanse gewoontes en gebruiken worden getekend als meer dan toereikend om te overleven *buiten* dat continent, op een Caraïbisch eiland. Tomaso heeft zijn levenspatroon bovendien verrijkt (in zijn ogen en die van zijn aanhangers) met een aantal westerse idealen, waaronder 'monogamie'. Zelfs Kisanka heeft daar moeite mee. 'It was difficult to reconcile herself with a chief who would eat and sleep with his men, lead them into battle instead of sitting with many wives waiting on him' (p. 26).

Het gaat Tomaso en via hem Namba Roy om de toekomst van de Afrikaanse mens in de Caraïben. Een toekomst die een acceptatie van het losgerukt zijn uit Afrika moet betekenen en een werken aan een versmelting van kulturen. Hieraan zou van beide kanten gewerkt moeten worden. Roy toont de Afro-Caraïbische mens als het meest succesvol in het proces van creolisering. De bereidheid tot creolisering ontbreekt het merendeel van de bakra's. Een enkele uitzondering, zoals de man uit het garnizoen die zelfmoord pleegt en door Tamba (!) wordt gevonden. "(It) occur(ed) to him that his colour was not so very different from the dead man he had left." De symboliek ligt voor de hand.

AART G. BROEK

Namba Roy, 'Black Albino', Londen: Longman (Caribbean Writers Series), 1986 (1961), 206 blz., c. f. 12,50.

(1) In Longmans C.W.S. verschenen tevens de volgende herdrukken: George Lamming, 'In the Castle of My Skin' (oorspronkelijk 1953), Edgar Mittelholzer, 'My Bones and My Flute' (oorspronkelijk 1955), Orlando Patterson, 'The Children of Sisyphus' (oorspronkelijk 1964), Ismith Khan, 'The Jumbie Bird' (oorspronkelijk 1961). Onder redactie van Errol Hill verscheen een drietal toneelstukken onder de titel 'Plays for Today', waarin Derek Walcotts 'Ti-Jean and His Brothers' (oorspronkelijk 1970), Dennis Scott's 'An Echo in the Bone' en Errol Hills 'Man better Man'. Voor Longmans C.W.S. redigeerde Kenneth Ramchand een bundel verhalen van Roger Mais onder de titel 'Listen to the Wind and other stories'.